

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ*

ΥΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΑΛ. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Ευθύς μετά την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821, μία από τις πρώτες φροντίδες του δημιουργούμενου ελληνικού κράτους ήταν και η ρύθμιση του εφαρμοστέου δικαίου. Το δίκαιο δε τούτο ανεξαρτήτως στους νόμους των βυζαντινών αυτοκρατόρων.

Και τούτο, διότι οι Έλληνες στην πλειονότητά τους τα πρώτα μετά την κήρυξη της Επανάστασεως χρόνια επιθυμούσαν κώδικες εθνικούς με περιεχόμενο βυζαντινό¹. Αυτό ήταν ενόψει α) Κρυφώς γιατί λόγω πρακτικής σκοπιμότητας συνηγορούσαν τότε στην επιβολή του βυζαντινού δικαίου. Κατά την διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, το δίκαιο που εφαρμόσθη επί των υπαλλήλων Ελλήνων από τα εκκλησιαστικά ή και κοινοτικά κριτήρια, κυρίως επί ιδιωτικών διαφορών, ήταν κατά σημαντικό μέρος είτε βυζαντινό είτε έφερε σαφείς επιδράσεις βυζαντινών διατάξεων. β) Πλέον τῶν άνωτέρω επισημανθέντων ούσιαστικών λόγων συνέτρεχε, δευτερευόντως, την εποχή εκείνη και συναισθηματική φόρτιση. Γιατί το Βυζάντιο, κατά τη μακραίωνη δουλεία, αποτελούσε για τους Έλληνες αστείρευτη πηγή ιστορικών αναμνήσεων που διατηρούσαν και εθέρμαιναν προσδοκίες και ελπίδες για την ανάσταση τοῦ γένους².

Έτσι, προκειμένου και για την ποινική νομοθεσία της αρτιγέννητης ελληνικής πολιτείας, το προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (1 Ιανουαρίου 1822), που ψηφί-

* Ανεκοινώθη στο Γ' Συμπόσιο Ιστορίας «Η Γαλλική Επανάσταση και ο νέος Ελληνισμός» Κ.Ν.Ε.—Ε.Ι.Ε., Αθήνα 14-17 Οκτωβρίου 1987.

1. Κ. Δ. Τριανταφυλλοπούλου, Το Ελληνικόν ιδιωτικόν δίκαιον κατά τον δέκατον αιώνα, Ανατύπωσις εκ του Γ' τόμου «Επιστήμαι» του Πανελληνίου Λευκώματος της Εθνικής Εκατονταετηρίδος, Αθήναι 1924, σ. 19.

2. Πρβλ. και Γ.Σ. Μαριδάκη, Ο έθνικός χαρακτήρ του ισχύοντος εν Ελλάδι αστικού δικαίου, Επιστημονικόν μνημόσυνον Γεωργ. Κ. Γαρδίκου, Αθήνησι 1939, σ. 87.

σθηκε από τη συνελθούσα στην Επίδαυρο, στις 20 Δεκεμβρίου 1821 πρώτη Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση, ώρισε την ισχύ των βυζαντινών νόμων. «...Αι εγκληματικάί διαδικασίαι βάσιν έχουσι τους Νόμους των αιμνήστων Χριστιανών ημών αυτοκρατόρων...»³. Την ισχύ των ποινικών νόμων των βυζαντινών αυτοκρατόρων επανέλαβαν στη συνέχεια το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Νόμος Επιδαύρου) που εξεδόθη στα μέσα του Απριλίου 1823 από την συνελθούσα στο 'Αστρος Β' Εθνική Συνέλευση⁴, καθώς και το Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος⁵, που εψηφίσθη από την Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα το Μάιο του 1827. Ακόμη και το «Προσωρινόν Πολίτευμα της νήσου Κρήτης» του 1822 ώρισε στο άρθρο 29 αυτού ότι «...εις τα εγκληματικά κριτήρια θέλουν είναι εις χρήσιν οι νόμοι των αιμνήστων ημών Αυτοκρατόρων»⁶.

Το εισαχθέν όμως με τα ελληνικά πολιτεύματα ποινικό δίκαιο των βυζαντινών, που αποτελούσε βασικά εξελληνισμένη μορφή του κωδικοποιηθέντος από τον Ιουστινιανό ρωμαϊκού δικαίου, αν και εξοικονομώμενο σε πολλά σημεία, ήταν τελείως απρόσφορο για να ανταποκριθή στις συνθήκες που επικρατούσαν κατά την Ελληνική Επανάσταση. Γιατί ραγδαίες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές είχαν επέλθει ήδη πολύ πριν από το 1821. Η Γαλλική Επανάσταση είχε γκρεμίσει την αρχαία κοινωνία. Έτσι η επιβολή αυτού της βυζαντινής ποινικής νομοθεσίας, που ήταν σε θεμελιώδη σημεία αναχρονιστική, δεν μπορούσε να ανθέξει στο ρεύμα των φιλελευθέρων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασεως που κυκλοφορούσε στον ελληνικό χώρο.

3. Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, τ. Β', εν Πειραιεί 1839, σ. 32 § 4η'.

4. «π'. Το Βουλευτικόν σώμα να διορίσει επιτροπήν, συγκείμενην από τα εκλεκτότερα και σοφώτερα μέλη της Ελλάδος, των οποίων η αρετή να είναι εγνωσμένη, δια να συνθέσωσι Κώδικας νόμων Πολιτικών, Εγκληματικών, και Εμπορικών οι οποίοι καθώς και άπας νόμος, καθυποβάλλονται εις του Βουλευτικού την επίκρισιν, και του Εκτελεστικού την επικύρωσιν. Άχρι δε της κοινοποιήσεως των ειρημένων Κωδίκων, κατά μεν τα Εγκληματικά και Πολιτικά ισχύουσιν οι Νόμοι των ημετέρων αιμνήστων χριστιανών Αυτοκρατόρων της Κωνσταντινουπόλεως, το απάνθισμα των Εγκληματικών της Β' Εθνικής Συνελεύσεως των Ελλήνων, και οι από την Διοίκησιν εκδιδόμενοι Νόμοι· κατά δε τα Εμπορικά ισχύει μόνος της Γαλλίας ο Εμπορικός Κώδιξ». (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. Β', σ. 143).

5. «142. Έως ότου δημοσιευθώσι Κώδικες κατά το 99 άρθρον, οι Βυζαντινοί νόμοι, το Απάνθισμα των εγκληματικών της Β' Εθνικής Συνελεύσεως, και οι παρά της Ελληνικής Πολιτείας δημοσιευόμενοι νόμοι έχουν ισχύν· εις δε τα εμπορικά ισχύν νόμου έχει ο εμπορικός της Γαλλίας Κώδιξ». (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο τ υ κ α, ένθ' αν., τ. Θ' σ. 148).

6. Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. Γ', σ. 120.

Συγκεκριμένα :

α) Στὸ Βυζάντιο ο νομικός θεσμός της δουλείας, που απαντούσε άλλωστε σε όλες τις αρχαίες κοινωνίες, ευρίσκετο σε πλήρη άνθηση. Ο Χριστιανισμός, παρά το ότι διεκήρυξε την ελευθερία και την ισότητα όλων των ανθρώπων⁷, δεν εξηφάνισε καθόλου τη δουλεία. Μόνο ωρισμένα μέτρα προστασίας των δούλων και περιστολής των απεριορίστων δικαιωμάτων και καταχρήσεων των κυρίων τους ελήφθησαν όπως και εθεσπίσθη μιὰ μεγαλύτερη δυνατότητα απελευθερώσεώς τους.

Ἡ διάκριση ὅμως αὐτὴ των ἀνθρώπων σε ἐλευθέρους καὶ δούλους, συνεπήγετο καὶ τὴν δυσμενεστάτῃ ἀντιμετώπιση των τελευταίων ἀπὸ τὸ δίκαιο. Ἰδιαιτέρως δε δυσμενὲς ἦταν ἡ μεταχείριση των δούλων ἀπὸ τὸ ποινικὸ δίκαιο των βυζαντινών. Αὐτὸ γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὴ γενικὴ διάταξη των Βασιλικών, που ορίζει ὅτι: «Ὡς ἐν τοῖς ἐγκλήμασι πικρότερον οἱ δούλοι καὶ οἱ ἀτίμοι τιμωροῦνται»⁸.

β) Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τὴν διάκριση των ἀνθρώπων σε ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἡ νομοθεσία των βυζαντινών κυριαρχεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλες διακρίσεις, μεταξὺ ἐλευθέρων πλέον πολιτῶν, που εἶχαν κληροδοτηθῇ ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο. Οἱ διακρίσεις δε αὐτές εἶχαν σοβαρώτατες ἐπιπτώσεις κυρίως στὸ ποινικὸ δίκαιο. Ἐτσι ἀνίστη εἶναι, ὡς πρὸς τὶς ἐπιβαλλόμενες ποινές, ἡ ποινικὴ μεταχείριση των «ευτελῶν» πολιτῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀεντίμους καὶ των «ἀπόρων» ἐν σχέσει πρὸς τοὺς «εὐπόρων»⁹.

γ) Τὶς βυζαντινὲς ποινικὲς διατάξεις χαρακτηρίζει ἡ σκληρότητα των ἀπειλουμένων ποινῶν. Πολύ δε συνηθισμένη ἐπὶ ὁρισμένων ἐγκλημάτων κύρωση ἦταν ὁ ἀκρωτηριασμός μελῶν των υπαιτίων, ἀκόμη καὶ ἡ τύφλωση. Τέλος,

δ) Πολύ γνώριμες κυρώσεις στα βυζαντινὰ νομοθετικὰ κείμενα ἀποτελοῦσαν οἱ βασανισμοί, που προεβλέποντο ευρύτατα, κυρίως στὶς δικονομικὲς διατάξεις των βυζαντινών, καὶ ἡ δήμευση τῆς περιουσίας των καταδικαζομένων ἐνόχων.

Ὅταν ὅμως τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα ἔθεσαν σε ἰσχὺ ἀνεπιφυλάκτως καὶ με μιὰ γενικὴ διατύπωση ολόκληρη τὴν ποινικὴ νομοθεσία των βυζαντινών αυτοκρατόρων, ἀνεξαρτήτως των ἐπὶ μερους ἀπαραδέκτων γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σημείων του περιεχομένου των (π.χ. ἀκρωτηριασμοί, τύφλωση κ.λπ.), ἦταν ἐπόμενο νὰ δημιουργηθοῦν προβλήματα κατὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης. Ἀκόμη καὶ ἄλλες ποινικὲς διατάξεις των βυζαντινών, που εὐρίσκοντο σε πλήρη δυσαρμονία καὶ ἀντίφαση με τὶς φιλελεύθερες ἀρχές που εἶχαν διατυπωθῇ σε ἀρθρα των ἰδίων Συνταγμάτων, ἦταν

7. «Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐνὶ δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θήλει· Πάντες υμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Παῦλος, Πρὸς Γαλάτας, Κεφ. γ', 28).

8. Βασ. 60.51.26.

9. Βλ. ἐκτενῶς, Μ. Τουρτόγλου, Κοινωνικαὶ τινες ἐπιδράσεις ἐπὶ τὸ Βυζαντινὸν δίκαιον, Ἐπετηρίς Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορ. Ἑλλην. Δικαίου, τ. 12, ἐν Αθήναις 1968, σ. 169 ἐπ.

και αυτές ανεφάρμοστες. Τα κείμενα δε των ελληνικών αυτών Συνταγμάτων, παρά το ότι δεν αποτελούν αντιγραφή ή και μίμηση των γαλλικών, όμως χωρίς καμιά αμφιβολία εκφράζουν το πνεύμα και τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασεως¹⁰.

Έτσι τα Ελληνικά Συντάγματα υιοθέτησαν κατά τρόπο καθολικό την περί ισότητας αρχή της Γαλλικής Επανάστασεως και περιέλαβαν όλα σχεδόν τα ατομικά δικαιώματα των γαλλικών διακηρύξεων¹¹.

Είναι φανερό ότι η παραδοχή των αρχών αυτών δεν ήταν δυνατόν να αφήσει απρόσβλητη την ισχύουσα τότε ποινική νομοθεσία των βυζαντινών ούτε και να μην έχει σοβαρό αντίκτυπο στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα:

α) Το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Νόμος Επιδαύρου) που εξεδόθη από τη συνελθούσα στο Άστρος, το 1823, Β' Εθνική Συνέλευση, στο άρθρο 9 αυτού καταργεί την δουλεία¹². Η ίδια διάταξη, με πληρέστερη διατύπωση, επαναλαμβάνεται και στο Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος, που ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα το 1827. Έτσι στο άρθρο 21 αυτού ορίζονται: «Εν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐπικράτειᾳ, οὔτε πωλείται, οὔτε αγοράζεται ἄνθρωπος. Ἀργυρώμενος δὲ ὁ δούλος παντός γένους καὶ πάσης θρησκείας, καθὼς πατήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἀκαταζήτητος»¹³.

Ακόμη και σημειωθεί ότι και ο Ρήγας, φιλογερός κáτρη των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασεως, ακολουθώντας πιστά το Γαλλικὸ Σύνταγμα του 1793, γράφει στα «Δίκαια του ανθρώπου», ότι κάθε άνθρωπος «δεν ἡμπορεῖ νὰ πωλήσῃ τὸν εαυτὸν του, μήτε ἄλλος νὰ τὸν πωλήσῃ»¹⁴.

β) Τα Ελληνικά Συντάγματα, εμφανέστατα επηρεασμένα ἀπὸ τις αρχές της διακηρύξεως των δικαιωμάτων του ἀνθρώπου του 1789¹⁵, ορίζουν τὴν ισότητα των πολιτῶν ἐναντι τοῦ νόμου «ἀνευ τινὸς ἐξαιρέσεως ἢ βαθμοῦ, ἢ κλάσεως, ἢ αξιῶ-

10. Κ.Δ. Τριανταφυλλοπούλου, ἐνθ' αν., σ. 15. Αλ. Σβώλου, Τα πρώτα Ελληνικά Πολιτεύματα καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς Επανάστασεως, ΕΕΝ, 1935, σ. 742. Ν. κ. Ν. Σαριπόλου, Ἡ πρώτη Εθνοσυνέλευσις καὶ τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1822, ἐν Αθήναις 1907, σ. 15.

11. Αλ. Σβώλου, ἐνθ' αν. σ. 743-744.

12. Ανδρ. Μάμουκα, ἐνθ' αν., τ. Β', σ. 129. Πρβλ. καὶ Αλ. Σβώλου, Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-1952 (Εισαγωγή - Επιμέλεια Α. Αξελού, ἐκδ. Στοχαστή), Αθήνα 1972, σ. 26.

13. Ανδρ. Μάμουκα, ἐνθ' αν., τ. Θ', ἐν Αθήναις 1841, σ. 131.

14. Α. Ι. Βρανούση, Ρήγας, Αθήναι 1953, σ. 374.

15. Βλ. G. Vidal et J. Magnol, Cours de Droit Criminel et de Science Pénitentiaire, t. 1 (9e ed.) Paris 1949, σ. 21. Α. Ι. Σβώλου - Γ.Κ. Βλάχου, Το Σύνταγμα τῆς Ελλάδος, τ. Α', Αθήναι 1954, σ. 185 καὶ 204.

ματος»¹⁶. Επακόλουθο των θεσπισμάτων αυτών ήταν το ανεφάρμοστο των διατάξεων εκείνων του βυζαντινού ποινικού δικαίου οι οποίες, επί ωρισμένων εγκλημάτων, καθιέρωναν διάφορη ποινική μεταχείριση εξαρτωμένη είτε από την κοινωνική τάξη είτε και από την περιουσιακή κατάσταση του δράστη αξιόποινης πράξεως¹⁷.

Η ανισότητα δε των ποινών αποδοκιμάζεται προηγουμένως και από το Ρήγα που γράφει: «... Όταν πταίση τινάς, οποιασδήποτε καταστάσεως, ο Νόμος είναι ο αυτός δια το πταίσμα και αμετάβλητος. ήγουν δεν παιδεύεται ο πλούσιος ολιγώτερον και ο πτωχός περισσότερον δια το αυτό σφάλμα, αλλ' ίσια-ίσια»¹⁸. Μεταφέρεται δηλαδή εν προκειμένω το αντίστοιχο άρθρο της διακηρύξεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτου, που προτάσσεται, στο Γαλλικό Σύνταγμα του 1793.

γ) Ομοίως τα βασανιστήρια και η ποινή της δημεύσεως κατηργήθησαν από τα Ελληνικά Συντάγματα¹⁹. Και επί του προκειμένου η επίδραση του Γαλλικού Ποινικού Κώδικα του 1791 είναι καταφανής²⁰. Τέλος,

δ) Τα Ελληνικά Συντάγματα, απηχούντα το πνεύμα και τις κατευθύνσεις της Γαλλικής Επανάστασεως του 1789, εθέσπισαν και άλλους φιλελεύθερους κανόνες, που ενδιαφέρουν κυρίως το ποινικό δικονομικό δίκαιο.

Έτσι, το Προσωρινό Πολίτευμα της Επανάστασης, που εξεδόθη τον Απρίλιο του 1823 από τη συνελεύουσα στο Άστρος Β' Εθνική Συνέλευση, περιέλαβε διάταξη, που ήδη είχε καθιερωθεί από τη Γαλλική Επανάσταση²¹, κατά την οποία οι συνεδριάσεις των ποινικών δικαστηρίων έπρεπε να είναι δημόσιες²². Το ίδιο πολίτευμα,

16. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Β', σ. 16 και 128· τ. Γ', σ. 114 και τ. Θ', σ. 129.

17. Βλ. Μ. Τουρτόγλου, Περί της ποινικής δικαιοσύνης επί Τουρκοκρατίας και μετ' αυτήν μέχρι και του Καποδιστρίου, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορ. Ελλην. Δικαίου, τ. 15, εν Αθήναις 1972, σ. 26.

18. Α. Ι. Βρανούση, Ρήγας, Αθήναι 1953, σ. 372. Ομοίως: «Ο Νόμος... είναι ο ίδιος δια όλους μας εις το να παιδεύση» («Τα δίκαια του ανθρώπου», άρθρο 4). «Όλοι εξ ίσου παιδεύονται όταν σφάλλουν» (άρθρο 85 του Συντάγματος).

19. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Β', σ. 32 και 144, τ. Θ', σ. 131. Πρβλ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Τα ανθρώπινα δικαιώματα στα Συντάγματα της Ελληνικής Επανάστασης, ΝοΒ, τ. 28 (1980), σ. 1026.

20. H. Donnedieu de Vabres, Traité de droit criminel et de législation pénale comparée (3e éd.), Paris 1947, σ. 287. G. Vidal et J. Magnol, ένθ' αν., τ. 1, σ. 21, τ. 2, σ. 888. Κ. Ν. Κωστή, Εγχειρίδιον της Ποινικής Δικονομίας (έκδ. δευτέρα), εν Αθήναις 1883, σ. 95.

21. Κ.Ν. Κωστή, ένθ' αν., σ. 95.

22. «η'. Αι εγκληματικάί διαδικασίαι γίνονται παρρησία, και ακωλύτως καθέναν παρίσταται» (Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Β', σ. 143).

σαφώς επηρεασμένο από το άρθρο 12 του Γαλλικού διατάγματος της 3ης Νοεμβρίου 1789²³, ώρισε ότι «κανένας δεν δύναται να μένη εις φυλακήν περισσότερο από είκοσι τέσσαρας ώρας, χωρίς να πληροφορηθεί επισήμως τας αιτίας της φυλακώσεώς του, και περισσότερον από τρείς ημέρας, χωρίς να αρχίση η διαδικασία τους»²⁴. Η αυτή δε διάταξη απαντά και στο Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος (άρθρο 23) που ψηφίσθηκε από την Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας το 1827²⁵.

Επίσης στις Εθνοσυνελεύσεις του Άστρους και της Τροιζήνας ψηφίσθηκε η εισαγωγή του συστήματος των ορκωτών δικαστηρίων²⁶, του οποίου και πάλιν η προέλευση οφείλεται σε νομοθετικά κείμενα της Γαλλικής Επανάστασεως, παρά το ότι στα τελευταία χρησίμευσε ως πρότυπο το ισχύον προηγουμένως στην Αγγλία ορκωτικό σύστημα²⁷. Τέλος,

ε) Δεν είναι άσκοπο ακόμη να μνημονευθή ότι και τα τελούμενα από στρατιωτικούς εγκλήματα έπρεπε να δικάζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του στρατιωτικού κώδικα της Γαλλίας. Και τούτο, διότι η πρώτη Εθνική Συνέλευση της Επιδάυρου με το από 9 Ιανουαρίου 1822 ψήφισμά της ώρισε την αυτουσία εισαγωγή ολοκλήρου σχεδόν του στρατιωτικού κώδικα²⁸.

Πρέπει όμως να ομολογηθή ότι όταν, για τους εκτεθέντες λόγους, ετέθη σε εφαρμογή η ποινική νομοθεσία των βυζαντινών στην επαναστατημένη Ελλάδα, η εισαγωγή της δεν είχε καθόλου οριστικό χαρακτήρα. Αντιθέτως από την αρχή τονίσθηκε η προσωρινότητα της ισχύος της. Το τελευταίο ανενδοιάστως προκύπτει από το γεγονός ότι όλα τα Συντάγματα επισημαίνουν ταυτοχρόνως την περιορισμένη διάρκεια των βυζαντινών ποινικών νόμων, οι οποίοι θα ίσχυαν μέχρι να εκ-

23. Adrien Carpentier, Codes et Lois pour la France, l'Algerie et les Colonies, (18e éd.), Paris 1914, σ. 10.

24. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Β', σ. 144.

25. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Θ', σ. 131. Βλ. και προηγουμένως την διάταξη ιζ' του υπ' αριθμ. 13 νόμου της 21 Οκτωβρίου 1825 (Γεωργ. Δημακοπούλου, Ο Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επανάστασεως 1822 - 1828, Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορ. του Ελλην. Δικαίου, τ. 10 - 11, Αθήναι 1966, σ. 172). Ο νόμος όμως αυτός εξεδόθη αλλά ουδέποτε εφηρμόσθη (Ιακ. Βισβίτζη, Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, Αθήναι 1941, σ. 135).

26. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Β', σ. 146 και τ. Θ', σ. 148.

27. Κ. Ν. Κωστή, ένθ' αν., σ. 105. Κωνστ. Τσουκαλά, Τα ορκωτά δικαστήρια, τ. 1, εν Αθήναις 1929, σ. 28.

28. «Θ'. Ο στρατιωτικός Κώδιξ της Γαλλίας με τας αναγκίας προσθαφαιρέσεις (ο οποίος έχει να εκτεθή δι' επιστασίας της Διοικήσεως), ισχύει εις το στρατιωτικόν της Ελλάδος». Πρβλ. ομοίως και το άρθρο Η', του ιδίου ψηφίσματος. (Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Β', σ. 40).

δοθή η νέα ποινική νομοθεσία²⁹, που έμελλε να τους αντικαταστήσει. Ο δε Κοραής³⁰ για την προσωρινότητα της βυζαντινής νομοθεσίας, ευστόχως παρατηρεί ότι: «Δεν επαινούν βέβαια τους Γραικορωμαϊκούς νόμους ως ορθούς, αλλά τους συγχωρούν ως απαραίτητως αναγκαίους, έως ου συνταχθώσιν οι μέλλοντες να μας κυβερνήσωσι νόμοι· υποφέρονται και προκρίνονται πολλάκις και οι κακοί νόμοι παρά την παντελή έλλειψιν των νόμων...»

Στο σημείο αυτό αξίζει ακόμη να μνημονευθούν τα όσα, από το 1797, ο Ρήγας στα «Δίκαια του ανθρώπου» τονίζει: «Ένα έθνος έχει το δίκαιον πάντοτε να μετασχηματίση και να μεταλλάξη την νομοθεσίαν του· μιας γενεάς πρόσωπα δεν ημπορούν να καθυποτάξουν εις τους νόμους των πρόσωπα, όπου θέλουν γεννηθή κατόπιν τους»³¹.

Ο εκδοθείς όμως το 1824 ποινικός νόμος, ο τιτλοφορηθείς «Απάνθισμα των Εγκληματικών»³², δεν μπορούσε να υποκαταστήσει τους ποινικούς νόμους των βυζαντινών αυτοκρατόρων. Και τούτο, διότι το νομοθέτημα αυτό ήταν ατελέστατο, παρουσίαζε δε σοβαρώτατες ελλείψεις, δεδομένου ότι εστερείτο παντελώς γενικού μέρους και δεν προέβλεπε καν πλείστα εγκλήματα.³³ Γι' αυτό το λόγο διατηρήθησαν

29. Στερεότυπη σχεδόν είναι η προτασσομένη φράση στα σχετικά άρθρα των Συνταγμάτων: «Άχρι της κοινοποιήσεως (=δημοσιεύσεως) των ειρημμένων Κωδίκων...» (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. Β', σ. 32 και 143, τ. Γ', σ. 120, τ. Θ', σ. 148. Ομοίως πρβλ. και τα ψηφίσματα ΙΘ' (αριθ. 8268) του 1828 και 152 του 1830 της Καποδιστριακής περιόδου (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. ΙΑ', σ. 511 και Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία, εν Αιγίνη 1830, σ. 14).

30. Θεμ. Βολίδου, Αδαμαντίου Κοραή Σημειώσεις εις το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος του 1822 έτους, εν Αθήναις 1933, σ. 117-118.

31. Βλ. άρθρον 28. Α. Ι. Βρανούση, ένθ' αν., σ. 375.

32. Το κείμενο του Απανθίσματος βλ. εις Γεώργ. Δημακοπούλου, ο Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επαναστάσεως 1822 - 1828, Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου, τ. 10 - 11, εν Αθήναις 1966, σελ. 129 επ. Πρβλ. ομοίως Δημ. Μιράσγετση, Ο πρώτος Ποινικός Κώδιξ της νεωτέρας Ελλάδος (Το «Απάνθισμα των Εγκληματικών» του 1823), Αθήναι 1940. Του Αυτού, η Ελληνική ποινική νομοθεσία κατά τα έτη 1822 - 1834, Αθήναι 1934, σ. 10 επ. Ν. Πανταζοπούλου, Από της «Λογίας» Παραδόσεως εις τον Αστικόν Κώδικα, Αθήναι 1947, σ. 145 επ. Μεν. Τουρτόγλου, Παρθενοφθορία και εύρεσις θησαυρού, Αθήναι 1963, σ. 105 επ. Θ. Γ. Αγγελοπούλου, Η επί τους αγώνος Β' Βουλευτική Περίοδος (26 Απριλίου 1823 - 10 Οκτωβρίου 1824). Απόσπασμα εκ της Επιθεωρήσεως Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, έτους στ', εν Αθήναις 1927, σ. 68 - 69.

33. G. L. Maurer, Ο Ελληνικός λαός, τ. Α' (μετάφρ. Ε. Καραστάθη), Αθήναι 1943, § 227, σ. 446 επ.

σε ισχύ και οι βυζαντινές ποινικές διατάξεις³⁴. Οι τελευταίες εφηρμόζοντο στις αξιόποινες πράξεις που δεν προέβλεπε το Απάνθισμα³⁵.

Στη συνέχεια οι νομοθέτες της Καποδιστριακής περιόδου είχαν καλώς αντιληφθεί το πρόβλημα. Μέχρις ότου εκδοθή ο νέος Ποινικός Κώδιξ, αφ' ενός μεν επεθυμούσαν να παραμερίσουν τη βυζαντινή ποινική νομοθεσία που, για τους λόγους οι οποίοι εξετάστησαν προηγουμένως, δεν ήταν σε κεφαλαιώδη σημεία εφαρμόσιμη, αφ' ετέρου δε γνώριζαν άριστα ότι και το «Απάνθισμα των Εγκληματικών» δεν ήταν ικανό να ανταποκριθή σε στοιχειώδεις προϋποθέσεις που ήσαν αναγκαίες για την ορθή απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.

Γι' αυτό το λόγο αφού έθεσαν εκποδών τους νόμους των «αιμνήστων χριστιανών αυτοκρατόρων της Κωνσταντινουπόλεως» ως νομοθετικής πηγής που ανεπλήρωνε τα κενά ή τις ατέλειες του Απανθίσματος, τις ελλείψεις του νομοθετήματος αυτού προσεπάθησαν να θεραπεύσουν αρχικά με την «επιείκεια», αργότερα δε με την προσθήκη και νέας πηγής δικαίου του «ορθού λόγου»³⁶.

Η επινόηση όμως και καθιέρωση από τους νομικούς της Καποδιστριακής περιόδου, της «επιεικείας» και του «ορθού λόγου» ως νέων πηγών δικαίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπήρξε η επιτυχημένη λύση, ιδίως μάλιστα για ποινικές υποθέσεις³⁷. Προηγουμένως εμνημονεύθησαν επιδράσεις των αρχών της Γαλλικής Επανάστασεως του 1789 επί των Ελληνικών Συνταγμάτων. Ιδιαίτέρως δε ετονίσθησαν τα σημεία εκείνα, των οποίων άμεσος ήταν ο αντίκτυπος στην ισχύουσα κατά την εποχή εκείνη ποινική νομοθεσία. Απομένει λοιπόν τώρα να ερευνηθή αν τα δημοσιευθέντα διαρκούσης της Ελληνικής Επανάστασεως ή και κατά την Καποδιστριακή περίοδο βασικά ποινικά νομοθετήματα προσηρμόσθησαν προς τις φιλελεύθερες αρχές των Ελληνικών Συνταγμάτων ή αν διετυπώθησαν επί τη βάσει των τότε προοδευτικών γαλλικών ποινικών νομοθετικών κειμένων.

34. Βλ. επί του προκειμένου την παράγραφο π' της Β' Εθνικής Συνελεύσεως του 'Αστρους (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. Β', σ. 143 επ.) και το άρθρο 142 του Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος που ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. Θ', σ. 148).

35. Αυτό προκύπτει αναμφισβητήτως από τη ρητή διάταξη β' του από 1 Ιουλίου 1824 υπ' αριθμ. 34 νόμου που επεκύρωσε το Απάνθισμα των Εγκληματικών.

36. Βλ. σχετικώς το άρθρο 38 του ΙΘ' ψηφίσματος (άρθρ. 8268) της 15 Δεκεμβρίου 1828 (Α ν δ ρ . Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. ΙΑ', σ. 511), και στη συνέχεια το άρθρο 148 του υπ' αριθμ. 152 της 15 Αυγούστου 1830 ψηφίσματος του Κυβερνήτη Καποδίστρια Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία, εν Αιγίνη 1830, σ. 14.

37. Πρβλ. G. L. Maurer, ένθ' αν., σ. 433.

Κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασεως εξεδόθη, το 1824, το «Απάνθισμα των Εγκληματικών» που απετέλεσε τον πρώτο Ποινικό Κώδικα του ελληνικού κράτους. Οι σοβαρές ατέλειες και ελλείψεις του νομοθετήματος αυτού εσημειώθησαν ανωτέρω. Όμως παρά τα αναμφισβήτητα μειονεκτήματά του και το γεγονός ότι αρκετές διατάξεις του επαναλαμβάνουν ανάλογες των βυζαντινών νομοθετικών κειμένων³⁸, το νομοθέτημα αυτό απέφυγε να περιλάβει τις βυζαντινές εκείνες διατάξεις που ευρίσκοντο σε πλήρη αντίθεση με τις θεσπισθείσες από τα Ελληνικά Συντάγματα φιλελεύθερες αρχές.

Έτσι, στις διατάξεις του Απανθίσματος δεν απαντά σε καμιά περίπτωση διαφορετική μεταχείριση του δράστη αξιόποινης πράξεως. Επικρατεί ισότητα των ποινών. Επίσης δεν προβλέπονται ως ποινές, οι ακρωτηριασμοί μελών των υπαιτίων, η τύφλωση, τα βασανιστήρια κ.ά. Ούτε και οι ποινές της ισόβιας στερήσεως της ελευθερίας και της δημεύσεως. Προβλέπεται όμως η ποινή της μαστιγώσεως επί ζωοκλοπής ή και κλοπής γεωργικών εργαλείων³⁹.

Για την περίοδο της Επανάστασεως πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι κατά τα τέλη της παρατηρείται και μιὰ τάση γρήγορα απέχοντα στον εκσυγχρονισμό της ποινικής νομοθεσίας επί τη βάσει γαλλικών προτύπων, που ενσάρκωναν το φιλελεύθερο πνεύμα της Γαλλικής Επανάστασεως. Η τάση δε αυτή επικρατεί θεοτικά και βρίσκει την έκφρασή της στο Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδας, που ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα το 1827. Έτσι στο άρθρο 99 αυτού ορίσθη ότι «όλοι οι κώδικες που επρόκειτο να συνταχθούν, μεταξύ των οποίων και ο Ποινικός, έπρεπε να έχουν «ιδιαιτέρως βάσιν την Γαλλικήν Νομοθεσίαν»⁴⁰. Ας σημειωθή ακόμη ότι και ο Καποδίστριας, πριν κατέλθη στην Ελλάδα, είχε τη γνώμη ότι οι γαλλικοί κώδικες ήσαν εκείνοι που μπορούσαν «να μας φωτίσουν καλλίτερα»⁴¹.

Κατά την Καποδιστριακή περίοδο εξεδόθησαν δύο κώδικες ποινικού δικονομικού

38. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, Οι ανήλικοι στο βυζαντινό και μεταβυζαντινό ποινικό δίκαιο, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 60 (1985), εν Αθήναις 1985, σ. 378.

39. Βλ. παράγρ. α' και β' του Παραρτήματος (Γ. Δημακοπούλου ένθ' αν., σ. 139 - 140).

40. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. 9, σ. 141 - 142.

41. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Η πολιτική δικαιοσύνη επί Καποδίστρια, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 23 (1948), σ. 474. Βλ. προηγουμένως (1824) και τις σχετικές Instructions του Fr. A. Isambert για τη χρήση συλλογών των γαλλικών νόμων από το 1789 έως το 1824. (Π. Ι. Ζέπου, Η Νεωτέρα Ελληνική Επιστήμη του Αστικού Δικαίου, Αθήναι 1954, σ. 57 επ.).

δικαίου:⁴² Ο πρώτος, έργο του Χριστόδουλου Κλονάρη, το Μάιο του 1829, ο δεύτερος, συντάκτης του οποίου υπήρξε ο Ιωάννης Γενατάς, τον Αύγουστο του 1830.

Ο πρώτος νόμος απετέλεσε ατελή απομίμηση της γαλλικής ποινικής δικονομίας⁴³. Λόγω δε της ανεπαρκείας του να ανταποκριθή στις ανάγκες της δικαιοσύνης παρέστη ανάγκη να συνταχθεί άλλος. Πράγματι ο νέος ποινικός δικονομικός κώδιξ, που δημοσιεύθηκε ύστερα από ένα χρόνο, με τον τίτλο «Εγκληματική Διαδικασία», αν και περιελάμβανε πολυπληθέστερα άρθρα από τον προηγούμενο, δεν ήταν άμοιρος ελλείψεων⁴⁴. Κυρίως όμως υπεβλήθη σε δριμυτάτη κριτική, από διαπρεπείς νομικούς της εποχής εκείνης, για τον περιορισμό ωρισμένων ελευθεριών⁴⁵. Ο κώδιξ αυτός δεν εφαρμόσθη μετά τον θάνατο του Καποδίστρια.

Από το περιεχόμενο των δύο αυτών «Εγκληματικών Διαδικασιών» αξίζει να μνημονευθή η διάταξη του άρθρου 44 της Διαδικασίας του 1829, με την οποία απηγoreύετο, εκτός των άλλων, η «βία» και ο «φοβερισμός» του εγκαλουμένου. Η ίδια δε απαγόρευση απαντά στη συνέχεια και για τους εξεταζομένους μάρτυρες, τόσο στο άρθρο 66 της αυτής Διαδικασίας όσο και στο άρθρο 227 της μεταγενέστερης του 1830.

Μετά τα όσα προηγουμένως αναπτύχθηκαν παρατηρούμε τα εξής:

Πριν από την Επανάσταση, φωτισμένοι Έλληνες, όπως ο Ρήγας, Κοραής και άλλοι, βαθειά διαποτισμένοι με τα ιδεώδη του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της Γαλλικής Επαναστάσεως, συνετέλεσαν ώστε να διαχυθούν οι διαμορφούμενες νέες ιδέες στον ελληνικό χώρο και στους Έλληνες της διασποράς. Έτσι, ευθύς μετά την κήρυξη της Ελληνικής Επαναστάσεως το έδαφος δεν ήταν απaráσκευο. Οι φιλελεύθερες ιδέες, που είχαν ωριμάσει στην συνείδηση μεγάλης μερίδας μορφωμένων Ελλήνων

42. Οι πρώτες ποινικές δικονομικές διατάξεις της ελληνικής πολιτείας απαντούν στο ψήφισμα της 2/19 Μαΐου 1822 (άρθρ. 13). Αυτές όμως ήσαν πρωτόλειες και ήταν δυνατό να χαρακτηρισθούν μάλλον ως οδηγίες προς το δικαστή. Τελικά ο νόμος αυτός δεν εφαρμόσθηκε (G. L. Maurer, έnth' αν., σ. 448. Κ. Ν. Κωστή, έnth' αν., σ. 111 - 112. Πρβλ. και Θ. Αγγελοπούλου, Η επί του Αγώνος Α' Βουλευτική Περίοδος (16 Ιανουαρίου 1822 - 26 Μαρτίου 1823), Ανατύπωσις εκ του Β' τόμου της Επιστημ. Επετηρίδος της Νομικής Σχολής, εν Αθήναις 1926, σ. 19 - 20), ούτε και ο προς συμπλήρωσή του εκδοθείς νέος της 21 Οκτωβρίου 1825 (Κ. Ν. Κωστή, αυτόθι, σ. 113. Γ. Δημακοπούλου, έnth' αν., σ. 186).

43. G. L. Maurer, έnth' αν., σ. 448, Κ. Ν. Κωστή, έnth' αν., σ. 114.

44. G. L. Maurer, έnth' αν., σ. 450 - 453. Κ. Ν. Κωστή, έnth' αν., σ. 115 - 116.

45. Μεν. Τουρτόγλου, Ο Διοργανισμός των Δικαστηρίων και η Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία του 1830, Επετηρίς Αρχείου Ιστορ. Ελλην. Δικαίου, τ. 8, εν Αθήναις 1958, σ. 1 επ.

μετουσιώθηκαν στα άρθρα των Ελληνικών Συνταγμάτων από τους εμπνευσμένους συντάκτες τους.

Η αρχή της ισότητας, τα ατομικά δικαιώματα και η εν γένει μεταρρυθμιστική πνοή της Γαλλικής Επανάστασεως, διεχύθησαν στα Ελληνικά Συντάγματα των επαναστατικών χρόνων και επηρέασαν ιδιαίτερα την ποινική νομοθεσία της δημιουργηθείσης ελληνικής πολιτείας.

Επακολούθημα όλων αυτών ήταν οι ποινικοί νόμοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων, που ίσχυσαν προσωρινά να μή φαίνεται ότι εφηρμόσθησαν στα σημεία εκείνα όπου το περιεχόμενό τους ήταν ασυμβίβαστο προς τις διακηρυχθείσες νέες ιδέες που προήρχοντο κατ' ευθείαν από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789. Οι δε διατάξεις των νέων νόμων, που ετέθησαν σε εφαρμογή κατά την Ελληνική Επανάσταση και την Καποδιστριακή περίοδο, απηχούν φιλελεύθερο πνεύμα και είναι περισσότερο προσαρμοσμένες προς τις ανάλογες διατάξεις των γαλλικών ποινικών νομοθετημάτων. Αυτό άλλωστε εξεφράσθη και ως επιταγή με το άρθρο 99 του Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

